

UNGE, RUSMIDLER og SOCIALE NETVÆRK

REDIGERET AF
Mads Uffe Pedersen
og Torsten Kolind

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Unge, rusmidler og sociale netværk

Unge, rusmidler og sociale netværk

Redigeret af
Mads Uffe Pedersen
og Torsten Kolind

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

Unge, rusmidler og sociale netværk

© Forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2010

Omslag: Harvey Macauley, Imperiet

Bogen er sat med Adobe Garamond

eISBN 978 87 7934 752 6

Aarhus Universitetsforlag

Århus

Langelandsgade 177

8200 Århus N

København

Tuborgvej 164

2400 København NV

www.unipress.dk

fax 89 42 53 80

Bogen er udgivet med støtte fra Aarhus Universitets Forskningsfond

Indhold

7 Forord

9 *Mads Uffe Pedersen og Torsten Kolind*

Indledning: Danske unge, rusmidler og sociale netværk

Del 1: Unge, deres forældre og debuten

23 *Jakob Demant og Signe Ravn*

»Du fucker ikke med den tillid!«

Unge og forældres kommunikation om alkohol og regler

48 *Torsten Kolind*

Unge, alkohol og social klasse – mainstream og modkultur

82 *Jakob Demant og Anders Sonne*

Boomerangeffekten – sociale netværks betydning for forhandlinger om alkohol

Del 2: Unge sammen med unge

109 *Morten Hulvej Rod*

Hvordan man taler om det sociale:

Flertalsmisforståelser og gruppepres i klasselokalet

128 *Karen Elmeland og Susanne Villumsen*

»Ej blot til lyst«. Om universitetsstuderendes fredagsbarer

162 *Sébastien Tutenges og Morten Hesse*

Højere! Vildere! Unge danskere i Sunny Beach

Del 3: Unge med et problematisk forbrug af rusmidler

187 *Leif Vind*

Hvordan familien påvirkes, når husets teenager udvikler et misbrug

217 *Mads Uffe Pedersen*

Social inklusion/eksklusion blandt 13-17-årige i behandling for deres forbrug af illegale stoffer

249 *Dorte Hecksher*

Unge mødre med misbrugsbaggrund

Når graviditeten bliver anledning til forandring af livsform

Forord

Denne antologi udspringer af en række forskningsprojekter med fokus på unge og rusmidler, der har været i gang på Center for Rusmiddelforskning gennem de seneste fem år. I 2008 besluttede vi at samle og systematisere den nyvundne indsigt på feltet og gøre den tilgængelig for et bredere publikum. Resultatet er bogen *Unge, rusmidler og sociale netværk*. På samme måde har vi samlet centerets viden på et andet centralt delområde i antologien *Kriminalitet og illegale rusmidler*, der også udkommer på Aarhus Universitetsforlag.

Forskningsprojekter på det samfundsvidenskabelige område er grundlæggende afhængige af informanternes og interviewpersoners velvillighed. Derfor vil vi gerne takke alle de personer, der har deltaget i de forskellige undersøgelser, som artiklerne baserer sig på. Alle er blevet lovet anonymitet, alligevel er det prisværdigt, hvor meget folk har øst af deres viden, erfaringer og oplevelser.

Vi vil også gerne takke alle medarbejdere på Center for Rusmiddelforskning – naturligvis alle dem, der har bidraget til antologien, men også vore øvrige kolleger, der i hverdagen er med til at skabe et godt klima, hvor forskning og tanker kan gro.

Endelig en tak til Aarhus Universitets Forskningsfond for deres økonomiske støtte til udgivelsen.

Århus, juni 2010

Mads Uffe Pedersen og Torsten Kolind

Indledning: Danske unge, rusmidler og sociale netværk

Mads Uffe Pedersen og Torsten Kolind

I deres klassiske studie *Drunken Comportment* fra 1969 viste MacAndrew og Edgerton, at fuldskab ikke kun skal forstås som et biologisk fænomen, men i høj grad også som et socialt. Forfatterne viste, at den måde, fuldskab erfares, giver sig til udtryk, vurderes og sanktioneres på, er stærkt afhængig af den kulturelle kontekst. På lignende måde vil vi i denne antologi argumentere for, at rusmiddelbrug først kan forstås, når man inddrager de sociale sammenhænge, hvori det foregår, og de sociale mekanismer, hvorfra det henter betydning. I denne bog ser vi mere specifikt på rusmiddelbrug i relation til en række centrale aspekter af de unges netværk: kammeratskabs- køns- og klasserelationer, familierelationer samt social inklusion/eksklusion blandt de mest belastede unge.

Som gennemgående temaer vil antologien behandle to relaterede spændingsfelter. Det første drejer sig om, hvordan rusmiddelbrug og sociale netværk gensidigt påvirker hinanden. Det andet har social integration og marginalisering som omdrejningspunkt.

Det første spændingsfelt vedrører det forhold, at den unges sociale netværk kan være bestemmende for brugen af rusmidler, både hvad angår måden, de forbruges på, og om brugen fx opleves problematisk – og at der samtidig eksisterer en modsatrettet bevægelse, idet den unges brug af rusmidler, herunder specielt illegale rusmidler, i høj grad påvirker den unges position, rolle og eventuelle medlemskab af disse sociale netværk. Denne dobbelthed bliver synlig i flere af antologiens artikler. Det fremgår fx at danske unge ofte oplever et mere eller mindre udtalt pres fra andre unge om at signalere modenhed ved at begynde at drikke. De unges eget sociale netværk påvirker således den enkeltes forbrug og ruserfaring. Omvendt vil unge, der fx begynder at ryge hash eller som tager andre illegale stoffer, opleve, at deres relation til fx forældre stærkt forandres, når disse bliver klar over, hvordan det står til. De sociale netværk påvirker med andre ord den unges rusmiddelbrug og ruserfaringer og omvendt.

Det andet spændingsfelt, der går igen i antologiens artikler, handler om karakteren af de unges sociale netværk; hvorvidt de virker inkluderende

eller marginaliserende. Således kan den måde, unge bruger rusmidler på, virke inkluderende i visse sociale netværk, samtidig med at den virker ekskluderende i forhold til andre. Og på den anden side kan unge, der føler sig marginaliseret på en række områder, udvikle et bestemt rusmiddelbrug, både fordi det kan have en psykologisk beroligende effekt, og fordi den unge kan opleve det som indgangen til inklusion i en mindre subkultur – der for sit vedkommende ganske vist er ekskluderet fra samfundet mere generelt. Fx beskriver Dorte Hecksher i sin artikel, hvordan misbrugende mødre fra samfundets side oplever en meget stærk stigmatisering, som de delvis selv har internaliseret, og som de søger at overvinde for at blive socialt integreret. I et andet eksempel belyses, hvordan unge, der er i behandling for misbrug af illegale stoffer, ud over den stigmatisering, der kan ligge heri, ofte allerede er ekskluderet fra vigtige sociale netværk som fx visse vennegrupper, fritidsklubber, skole og arbejdsmarkedet. Rusmiddelbrug, som fx et stærkt risikobetonet alkoholforbrug, kan således, som Mads Uffe Pedersen viser i sin artikel, bruges af marginaliserede unge til at skabe alternative og for dem inkluderende fællesskaber.

Antologiens fokus på unges brug af rusmidler udspringer af et ønske om at nuancere det billede, medierne gennem det seneste tiår har været med til at tegne af unges omgang med rusmidler. Hvor ofte har vi efterhånden ikke hørt, at danske unge har europarekord i druk, at de bestemt også er pænt med, hvad angår forbruget af illegale stoffer, og at der faktisk har udviklet sig en ny beruselseskultur med fokus på fuldskab og det, forskere kalder kontrolleret kontroltab (Järvinen & Room 2007, Measham & Brain 2005). I antologiens bidrag tages dette billede af de storforbrugende danske unge alvorligt, samtidig med at vi også viser dels de forskelle, der eksisterer de unge imellem, bl.a. afhængig af den situation forbruget foregår i, og dels hvordan dette storforbrug tackles og vurderes forskelligt af den unge selv, forældrene eller forebyggelseskonsulenter.

UDVIKLINGEN I DANSKE UNGES BRUG AF RUSMIDLER

At det er rimeligt at tale om danske unges storforbrug af alkohol, kan bl.a. ses i de såkaldte ESPAD-undersøgelser, der løbende opgør forbruget af rusmidler blandt 15-16-årige skoleelever i Europa; den seneste opgørelse er fra 2007 (se Sabroe & Fonager 2003 og Hibell et al. 2009). Man skal dog være opmærksom på, at selv om danske unges alkoholforbrug er stort sammenlignet med andre lande og har været stigende op gennem 90'erne, er det faktisk stagneret og har endda på visse områder været en anelse

Tabel 1. Udvikling i andelen af unge (16-20-årige), hvis forbrug den seneste uge oversteg genstandsgrænserne, 2000- 2006, fordelt på køn (i procent)

Drenge	2000	2001	2002	2003	2004	2006
Drukket mere end 21 genstande/uge	24,6	21,1	20,6	20,4	19,6	18,6
Piger						
Drukket mere end 14 genstande/uge	14,1	12,9	10,7	12,4	12,2	11,6

Kilde: Rheinländer & Nielsen 2007:18

nedadgående de seneste 5-8 år. Dette gælder både blandt de helt unge (11-15-årige) og blandt de lidt ældre (16-20-årige) (Sundhedsstyrelsen 2008, Rheinländer & Nielsen 2007). Tendensen fremgår af tabel 1, der viser udviklingen fra 2000 til 2006 i andelen af unge, der i den seneste uge har haft et alkoholforbrug, som overskred Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser for voksne. Som det ses, er tendensen faldende for både piger og drenge. For drenge er der således tale om et fald fra 24,6 % til 18,6 %, mens det for pigerne er et fald fra 14,1 % til 11,6 %.

Når man bortser fra hash, kan man også i forbindelse med illegale stoffer registrere en reduktion i forbruget blandt denne gruppe unge, se tabel 2. Det gælder således for amfetamin, kokain, ecstasy og fantasy, for opioider (morfin, heroin m.fl.), for hallucinogener (som svampe og LSD) og for inhalanter (lim, lightergas m.fl.).

Tabel 2. Udvikling i forbrug af andre illegale stoffer end hash, 2000-2006, fordelt på køn (i procent)

Drenge	2000	2001	2002	2003	2004	2006
Prøvet andre stoffer nogensinde	16,6	17,1	17,3	15,8	12,4	13,0
Prøvet andre stoffer sidste år	10,7	11,0	8,6	9,2	7,4	7,2
Piger						
Prøvet andre stoffer nogensinde	9,4	10,1	10,4	11,8	9,9	6,8
Prøvet andre stoffer sidste år	5,2	4,7	4,5	5,1	4,9	3,5

Kilde: Rheinländer & Nielsen 2007:61

Tabel 3. Udvikling i forbrug af hash, 2000-2006, fordelt på køn (i procent)

Drenge	2000	2001	2002	2003	2004	2006
Prøvet hash nogensinde	37,2	37,8	42,4	44,2	41,5	38,9
Prøvet hash i sidste måned	14,0	13,4	12,3	13,6	10,6	10,8
Piger						
Prøvet hash nogensinde	27,8	30,0	34,7	33,1	33,9	28,0
Prøvet hash i sidste måned	5,1	6,5	5,2	6,9	5,1	4,9

Kilde: Rheinländer & Nielsen 2007:59

Hvis tallene for drenge og piger sammenlægges, er det godt 5 % af de 16-20-årige, som i 2006 havde prøvet andre illegale stoffer end hash inden for det sidste år. Der kan være visse variationer mellem de enkelte stoffer. Nogle bliver mere populære, mens andre bliver mindre populære. Den seneste ESPAD-undersøgelse fra 2007 viser samme nedadgående tendens eller i det mindste et stabilt niveau.

Hvad angår de 16-20-åriges forbrug af hash, er der, som det fremgår af tabel 3, ikke tale om en reduktion, men en stabilisering af forbruget siden 2000.

Så når vi nedenfor og løbende i bogens artikler fortæller om danske unges druk, stofbrug og generelle udskejelser, så er der helt klart noget om snakken, og specielt i en europæisk sammenhæng er forbruget højt. De fleste, der arbejder med dette område, er da også enige om, at danske unge både drikker for meget og for vildt og i højere grad end ønskeligt eksperimenterer med illegale stoffer. Men med til billedet hører dog også stagnationen og faldende tendenser i forbruget.

DRUK — EN SPORTSGREN?

At danske unge ynder at deltage i forskellige former for 'vildskabsdruk' er følgende et eksempel på. Der er tale om en personlig beretning fra en netop overstået rustur i sensommeren 2009 for nystartede studerende på en århusiansk læreanstalt.

190 studerende var på rusturen blevet opdelt i grupper på 24-25 personer. De to dage var fyldt med konkurrencer, som næsten alle havde fokus på, at man skulle se, hvem der kunne drikke mest og hurtigst. F.eks. blev der spillet et spil med kæmpeterninger, hvor gruppen skulle »bunde« det antal

øl, som øjnene på de to terninger sammenlagt viste (altså max. 12 øl). Også det at »blive taget« med en øl i højre hånd udløste øjeblikkeligt et krav fra medstuderende om at »bunde«, så hvis man skulle holde hele aftenen, var det nødvendigt at holde sin alkohol i venstre hånd. Begge dage begyndte alkoholindtagelsen kl. 8-9 om morgenen og varede til langt ud på natten. Rusturens hovedpræmie gik til den gruppe, der havde drukket flest kasser med øl. Vindergruppen havde formået at konsumere 35 kasser øl på de to dage. Altså ca. halvanden kasse pr. person (45 øl).

Med et sådant eksempel på danske unges drukkultur kan man undertiden fristes til at anskue danske unges druk som en form for *sportsgren*. En sport, hvor deltagerne gennem deres målrettede drikkeri, synlige fuldskab og bevidste risikotagning tilsyneladende kan vinde præmier som respekt, prestige og social anerkendelse i gruppen. Samtidig er det en sportsgren, hvorigennem de unge tydeligt kan markere deres egen kønsidentitet. De kan vise, at de er rigtige mænd, der fx kan skaffe alkohol, selv om de ikke er gamle nok, eller som 'tør lidt mere' og kan drikke andre mænd *in spe* under bordet. Eller de kan vise, at de er rigtige kvinder, der ikke er bange for at flirte med ældre drenge, eller rigtige kvinder, der er helt på højde med mændene, og som ikke står tilbage for noget som helst. Endvidere kan 'sportsgrenen' (og den dertil knyttede beruselse) bruges som undskyldning for egen opførsel, hvilket ikke mindst kan være vigtigt, når man skal turde lægge an på nogen fra det andet køn.

Det er ikke sært, at denne sportsgren er blevet populær. Men det er også en risikofyldt sportsgren, der kan have store konsekvenser; hvor det faktisk kan blive farligt – hvilket for nogle er med til at gøre konkurrencen endnu mere spændende. Man kan, hvis det går helt galt, faktisk dø af det, og de fleste unge kender nogle, der har været til udpumpning eller på skadestuen, fordi de er kommet galt af sted pga. beruselse. Endvidere er der visse spilleregler, man skal kunne mestre for at vinde i denne sportsgren. Fx må man ikke drikke vildt uden at passe sit arbejde/skole, opføre sig alt for mærkeligt eller grænseoverskridende, når man er fuld (fx overfor det andet køn), eller drikke på de forkerte tidspunkter (alene eller uden startsignalet har lydt til fx en fest eller komsammen). Overholder man ikke reglerne, kan man hurtigt miste sine præmier, dvs. den respekt, popularitet og anerkendelse, man havde vundet.

I denne sport kan alle deltage. Den er hverken forbeholdt rige eller fattige, dem der er gode til idræt eller gode i skolen, dem der har fået masser af omsorg, eller dem der har oplevet grundlæggende svigt, de velfungerende og stille, eller dem der har ADHD. De unges reaktioner på rusen kan derimod være forskellige og afhænge af, hvilke sociale betingelser de

er opvokset under. Og faktisk viser sporten sig at have forskellige regelsæt, afhængig af hvilke samfundsmæssige grupper man kommer fra.

ANTOLOGIENS OPBYGNING

Det er blandt andet disse forskellige regelsæt, der belyses i Kolinds bidrag »Unge, alkohol og social klasse – mainstream og modkultur«. Her beskrives det, hvordan gruppen af *mainstreamunge*, når de drikker og fester, praktiserer kontrolleret kontroltab og bevidst etablerer sikre rum og omgivelser, hvori de kan eksperimentere med fuldskab. Disse praksisser viser sig at hænge tæt sammen med, hvordan de unge agerer på andre områder, fx i forhold til forældres regelsætninger, skolens krav og samfundsmæssige idealer om selvrefleksion. Men vi ser også, hvordan *mainstream-brydernes* drikke- og festpraksisser følger ganske andre spilleregler, der er kendetegnet ved netop at gå imod og underkende *mainstreamunges* værdisæt. Målet for mainstream-bryderne, der ofte oplever ikke at mestre mainstreamkulturens og herunder skolens fordringer, er at skabe alternative rum og værdier, hvor de som gruppe kan få succes og opleve at mestre de kulturelle koder.

Generelt forstår og anerkender forældrene den nye sportsgren; mange har selv deltaget i den, da de var unge. Nogle forældre kan såmænd blive helt bekymrede, hvis deres barn ikke deltager i den almindelige alkoholbaserede festivitas sammen med andre unge. På den anden side er de også bekymrede for, at deres børn skal komme til skade på grund af deres egen eller andre unges brug af rusmidler. De er bange for bilister, der kører i påvirket tilstand, og de er bange for, at deres børn drikker sig så fulde, at de kommer til skade: kører galt på cykel, falder i søvn udenfor i kulden, kommer op at slås mv. For nogle spøger alkoholisme måske i baggrunden; de fleste kender en alkoholiker, nogle måske endda fra den nære familie. På den anden side foretrækker de fleste forældre klart, at deres børn drikker »et par bajere«, frem for at de ryger hash eller – selvfølgelig endnu værre – at de tager andre stoffer (Kolind & Elmeland 2008). De fleste forældre er derfor særdeles opmærksomme på deres børns forbrug af alkohol og eventuelt andre rusmidler, og dette gør det vigtigt for dem at have en fornemmelse af, hvor deres børn er, hvem de er sammen med, hvor meget der drikkes, og om der tages andre stoffer. I den forbindelse er to vigtige aspekter på spil: tillid og kontrol. Disse størrelser belyses i Demant og Ravens artikel »'Du fucker ikke med den tillid!' Unge og forældres kommunikation om alkohol og regler« og i Demant og Sonnes artikel »Boomerangeffekten – sociale netværks betydning for forhandlinger om alkohol«.